Technegol, ymarferol, yn gyson arloesol

Technical, practical and always innovative

Arloesi Bwyd **Cymru**

Food Innovation **Wales**

Arolwg Bwyd a Diod **Cymru** 2015

Cynnwys

	Byrfoddau	04
	Crynodeb Gweithredol	05
1.	**Cyflwyniad**	10
	1.1. Cefndir	11
2.	**Methodoleg**	12
	2.1. Cynllunio a Datblygu'r Astudiaeth Ymchwil	12
	2.2. Protocol Casglu Data	12
	2.3. Maint Sampl	13
	2.4. Dadansoddi'r Data	13
3.	**Y Prif Ganfyddiadau**	15
	3.1. Gwybodaeth am y Cwmnïau	15
	3.1.1. Categoreiddio Cynnyrch	15
	3.1.2. Ardystio	16
	3.1.3. Cyfathrebu	17
	3.2. Gwybodaeth Fasnachu	19
	3.2.1. Trosiant	19
	3.2.2. Niferoedd Cyflogeion	20
	3.2.3. Llwybr Cyflenwi	21
	3.2.4. Cyflenwi'r Sector Cyhoeddus	22
	3.2.5. Logisteg	23
	3.2.6. Perchenogaeth	23
	3.2.7. Allforio	24
	3.3. Perfformiad Gweithredol	27
	3.3.1. Cyrchu Deunydd Crai	27
	3.3.2. Gallu	28
	3.3.3. Nifer y Cynhyrchion	29
	3.3.4. Costiadau	29
	3.3.5. Datblygu Cynnyrch Newydd	30
	3.3.6. Ail-frandio	31
4.	**Cyfeiriadau**	32

CANOLFAN DIWYDIANT BWYD ZERO2FIVE FOOD INDUSTRY CENTRE
Arloesi Bwyd **Cymru** Food Innovation **Wales**
Cardiff Metropolitan University | Prifysgol Metropolitan Caerdydd
Llywodraeth Cymru Welsh Government

Byrfoddau

BBaCh	Busnesau Bach a Chanolig
BRC	Consortiwm Manwerthu Prydain
FDF	Y Ffederasiwn Bwyd a Diod
FIC	Canolfan y Diwydiant Bwyd
FIW	Arloesi Bwyd Cymru
IFS	Safonau Nodedig Rhyngwladol
ISO	Y Sefydliad Safoni Rhyngwladol
OFF	Y Ffederasiwn Bwyd Organig
PDO	Enw Tarddiad Gwarchodedig
PGI	Dynodiad Daearyddol Gwarchodedig
SALSA	Cymeradwyaeth Cyflenwyr Diogel a Lleol
STS	Gwasanaethau Hyfforddiant Cymorth

Crynodeb Gweithredol

Er mwyn casglu'r data amlycaf am y sector gweithgynhyrchu bwyd a diod yng Nghymru, cynhaliwyd arolwg gan y Ganolfan y Diwydiant Bwyd ZERO2FIVE gyda'r nod o gasglu gwybodaeth sylfaenol gywir er mwyn meincnodi cyflwr strwythurol a gweithredol y diwydiant bwyd a diod yng Nghymru.

Wedi'r astudiaeth beilot gychwynnol, roedd yr arolwg yn cynnwys dau gyfnod casglu data. Yn ystod y cyfnod cyntaf, casglwyd gwybodaeth sylfaenol am y cwmnïau ac, yn yr ail gyfnod, y nod oedd cael data mwy penodol am bob cwmni gan gynnwys manylion trosiant, nifer y cyflogeion, statws logistaidd, arloesedd a gweithgarwch mewnforio/allforio. Gan ddefnyddio cronfa ddata o 779 o brosesyddion a gweithgynhyrchwyr bwyd a diod, llwyddwyd i gael cyfanswm o 174 o ymatebion yn y cyfnod cyntaf, a oedd yn gywerth â 22 % o gyfradd ymateb, ac yn yr ail gyfnod llwyddwyd i gael cyfanswm o 108 o ymatebion, a oedd yn gywerth â 14 % o gyfradd ymateb.

- Canfuwyd bod 98 % o'r holl fusnesau yn Ficrofusnesau (77 %) neu'n BBaCh (21 %).
- Nodwyd mai Pobi (24 %), Cynnyrch Llaeth (20 %) a Chig Coch Amrwd (19 %) oedd tri chategori cynnyrch allweddol y diwydiant bwyd a diod yng Nghymru.
- Nodwyd mai manwerthwyr llai o faint (77 %) oedd y llwybr cyflenwi mwyaf cyffredin. Roedd tua hanner yn cyflenwi naill ai cyfanwerthu (49 %) neu wasanaethau bwyd (50 %). Manwerthwyr mawr a gyflenwyd y lleiaf, a dim ond 20 % o fusnesau bwyd a diod yn cyflenwi'r manwerthwyr hyn.
- Dywedodd bron dau o bob tri o'r busnesau (63 %) nad oeddent yn cyflenwi'r sector cyhoeddus. O'r rheini a oedd yn cyflenwi'r sector cyhoeddus, roedd 37 % yn gwneud hynny drwy drydydd parti.
- Dywedodd dau o bob tri ymatebwr (64 %) yr hoffai eu busnes gyflenwi'r sector cyhoeddus yn y dyfodol ond crybwyllodd y rhan fwyaf o ymatebwyr bris (47 %) a diffyg gwybodaeth (27 %) yn eu rhwystro rhag gwneud hynny.
- Roedd tua thri chwarter yr ymatebwyr (73 %) heb allforio cynhyrchion y tu allan i'r DU. O'r rheini a oedd yn allforio, roedd y mwyafrif (89 %) yn allforio eu cynhyrchion i Ewrop.

Roedd yr arolwg yn ceisio nodi'r categorïau cynnyrch a oedd yn sbardunau allweddol i'r economi yng Nghymru.

- Dywedodd mwyafrif y busnesau yr hoffent allforio i Ewrop (73 %), Asia (53 %) neu Ogledd America (47 %). Dywedodd 38 % pellach yr hoffent allforio i Ynysoedd y De, 29 % i America Ladin, 11 % i Affrica..
- Roedd dros hanner yr ymatebwyr (54 %) yn cyrchu eu deunyddiau crai y tu allan i'r DU. Roedd 83 % yn cyrchu eu deunyddiau crai o Ewrop a 27 % yn cyrchu eu deunyddiau crai o Asia.
- Pennwyd nad oedd dros hanner (61 %) yr ymatebwyr wedi cael unrhyw ardystiad.
- Credai mwyafrif y busnesau (78 %) nad oeddent yn gweithredu hyd eithaf eu gallu ac roedd un o bob tri (33 %) o'r ymatebwyr yn credu eu bod yn gweithredu rhwng 51 a 75 % o'u gallu posibl.
- Dywedodd dau o bob tri ymatebwr (62 %) fod ganddynt hyd at 25 o gynhyrchion ar y farchnadfa.
- Dywedodd mwyafrif yr ymatebwyr (94 %) eu bod wedi lansio 0-10 o gynhyrchion yn ystod y flwyddyn ariannol ddiwethaf.
- Er bod 53 % wedi dweud bod ganddynt 1-5 o gynhyrchion ar y gweill ar hyn o bryd, dywedodd dros chwarter (28 %) nad oedd ganddynt unrhyw gynhyrchion ar y gweill.
- Dywedodd dros dri chwarter o'r ymatebwyr (77 %) fod gan y busnes gostiadau i'w cynhyrchion, ond nid oedd costiadau gan 12 % ohonynt ac roedd 10 % arall yn ansicr.
- Dywedodd 28 % nad oeddent wedi adnewyddu eu costiadau o fewn y 12 mis diwethaf.
- Dywedodd un o bob tri ymatebwr (35 %) ei fod wedi ail-frandio yn ystod y tair blynedd ddiwethaf a soniodd 6 % o'r ymatebwyr am newid perchenogaeth yn ystod y tair blynedd ddiwethaf.
- Roedd tua hanner yr ymatebwyr (47 %) yn defnyddio cludwr contract i ddosbarthu eu cynnyrch a 26 % yn defnyddio eu cludiant eu hunain a 27 % yn defnyddio'r ddau ddull dosbarthu.

DIWYDIANT BWYD A DIOD CYMRU

£5.2BILIWN
O DROSIANT

YN SECTOR BWYD A FFERMIO CYMRU[1]

78,500
O BOBL
WEDI'U CYFLOGI

YN NIWYDIANT BWYD A FFERMIO CYMRU

37%

YN CYFLENWI'R SECTOR CYHOEDDUS DRWY DRYDYDD PARTI

£7BILIWN
O DARGED TWF
I'R DIWYDIANT

SECTORAU BLAENORIAETH ERBYN 2020[1]

98%

O UNEDAU BUSNES GWEITHGYNHYRCHU BWYD A DIOD

Micro neu BBaCh

ROEDD

28%

O'R BUSNESAU HEB UNRHYW GYNHYRCHION AR Y GWEILL

[1] *Llywodraeth Cymru. (2014). Tuag at Dwf Cynaliadwy: Cynllun Gweithredu ar gyfer y Diwydiant Bwyd a Diod 2014-2020.*

CLUDO AC ALLFORIO

47%
YN DEFNYDDIO CLUDWR CONTRACT I DDOSBARTHU

26%
YN DEFNYDDIO EU CLUDIANT EU HUNAIN

27%
YN ALLFORIO Y TU ALLAN I'R
DU

O'R RHEINI SY'N ALLFORIO,
89%
YN ALLFORIO YN
EWROP

ALLFORIO YN Y DYFODOL I
ASIA, GOGLEDD AMERICA, YNYSOEDD Y DE, AMERICA LADIN, AFFRICA A'R CARIBÎ

ARLOESI A SGILIAU

94%
WEDI LANSIO HYD AT
10 O GYNHYRCHION
Y LLYNEDD

53%
AR HYN O BRYD Â
1-5 O GYNHYRCHION
YN DESTUN YMCHWIL A DATBLYGU

64%
A HOFFAI GYFLENWI I'R SECTOR CYHOEDDUS OND 27% YN DWEUD NAD OEDD GANDDYNT YR WYBODAETH

1. Cyflwyniad

Cynhaliwyd yr adolygiad hwn o'r sector prosesu bwyd a diod i roi meincnod ffeithiol i ganolfannau bwyd Arloesi Bwyd Cymru (FIW) o strwythur a gweithrediadau'r cwmnïau bwyd a diod yng Nghymru. Prin yw'r data am weithgarwch gweithredol yn y sector prosesu bwyd a diod ac un o brif nodau'r ymchwil hwn oedd nodi meysydd mewn gweithrediadau prosesu bwyd a diod y gellid eu datblygu i wella elw gweithredol a chynorthwyo Llywodraeth Cymru i fodloni targedau twf strategol ar gyfer prosesyddion bwyd a diod.

Mae'r sector bwyd a diod ymhlith y naw sector allweddol a nodwyd gan Lywodraeth Cymru yn faes pwysig ar gyfer twf a'r economi. Gosododd y llywodraeth darged i'r sector bwyd a diod, sef tyfu trosiant 30 % erbyn 2020 (Llywodraeth Cymru, 2014). Oherwydd yr amrywio mewn dulliau prosesu ar gyfer gwahanol gategorïau o fwyd, ynghyd â chymhlethdod a natur fyd-eang ein cadwyn fwyd heddiw, rhaid i unrhyw ymyriadau i wella perfformiad gweithredol ymgorffori gweithrediadau prosesu bwyd ond rhaid hefyd iddynt gwmpasu'r wybodaeth dechnegol sy'n ofynnol i leihau posibilrwydd digwyddiadau diogelwch bwyd.

Nod yr arolwg bwyd oedd pennu cyflwr cyfredol y diwydiant bwyd a diod yng Nghymru. Roedd hyn yn cynnwys maint busnesau ar sail niferoedd y cyflogeion a'r trosiant blynyddol, statws logistaidd busnesau, gweithgarwch allforio, arloesi ac uchelgeisiau at y dyfodol. Defnyddir yr wybodaeth a geir i fonitro perfformiad gweithredu'r busnesau bwyd a diod yng Nghymru, a fydd yn fodd o fesur twf a gostyngiad ar draws is-sectorau, cynorthwyo ymchwil a hyfforddiant uniongyrchol mewn meysydd perthnasol yn ogystal â hyrwyddo'r diwydiant bwyd a diod yng Nghymru ac yn fyd-eang. Bydd y data a gasglir hefyd yn cael ei ddefnyddio i ddatblygu cyfeiriadur i'r sector. Defnyddir y cyfeiriadur i hybu ymwybyddiaeth am gwmnïau bwyd a diod Cymru i gynulleidfa ryngwladol (cafodd 295 o gwmnïau eu cynnwys yng nghyfeiriadur 2015).

Mae tair adran i'r adroddiad. Yn yr adran gyntaf, cyflwynir trosolwg o strwythur y sector a'r ffordd y mae'n rhyngweithio â'i ddefnyddwyr. Yn yr adrannau dilynol, dadansoddir proffiliau masnachu gweithgynhyrchwyr bwyd a diod ac, yn olaf, ceir data penodol mewn perthynas â chynhyrchion, prosesau a rheolaethau gweithredol.

1.1. Cefndir

Sector gweithgynhyrchu bwyd a diod Cymru yw un o'r diwydiannau mwyaf yng Nghymru o hyd, gan gynhyrchu tua £5.2 biliwn o refeniw'r flwyddyn a chyflogi dros 46,700 o bobl (Llywodraeth Cymru, 2014). Mae gan Gymru lawer o briodoleddau, a all helpu i ddatblygu diwydiant bwyd a diod mwy llwyddiannus a chynaliadwy, o arferion ffermio a deunyddiau crai o ansawdd uchel i gymorth technegol o'r radd flaenaf.

Er mwyn cynorthwyo twf y diwydiant yng Nghymru, mae Llywodraeth Cymru wedi rhyddhau cynllun gweithredu i'r diwydiant bwyd a diod, sef 'Tuag at Dwf Cynaliadwy'. Amcan allweddol y cynllun gweithredu hwn yw cynyddu gwerthiannau yn y sector bwyd a diod 30 % (i £7 biliwn) erbyn y flwyddyn 2020 (Llywodraeth Cymru, 2014). Nod y cynllun gweithredu yw rhoi strategaethau ar waith ar draws pum maes allweddol er mwyn cyrraedd y nod hwn.

Pum maes allweddol:

- Datblygu'r Farchnad
- Diwylliant Bwyd
- Cynaliadwyedd a Lles
- Effeithlonrwydd y Gadwyn Gyflenwi
- Integreiddio

Mae gan y marchnadoedd allforio a chartref y potensial i dyfu, a gellir sicrhau'r twf hwnnw drwy wella'r cymorth masnachu a'r wybodaeth farchnad sydd ar gael ar hyn o bryd. Mae mwyafrif (98 %) busnesau bwyd a diod Cymru yn Fusnesau Bach a Chanolig (BBaCh*) ac yn ficrofusnesau (y Swyddfa Ystadegau Gwladol, 2014). Mae BBaCh yn holl bwysig i hunaniaeth Bwyd a Diod Cymru. Drwy wella'r wybodaeth sylfaenol gyfredol am y sector, cynorthwyir FIW i ddatblygu mecanweithiau cymorth i gyrraedd nodau'r llywodraeth.

Mae FIW hefyd yn ceisio cefnogi ymchwil a datblygu ar gyfer technolegau newydd a gwella systemau rheoli gwastraff drwy fuddsoddiad wedi'i dargedu. Drwy wella systemau rheoli gwastraff, bwriad FIW yw lleihau effaith gwastraff bwyd a datblygu cadwyni cyflenwi a chynhyrchu sy'n fwy effeithlon yn economaidd.

** Yn ôl y Comisiwn Ewropeaidd, busnesau bach a chanolig (BBaCh) yw busnesau sy'n cyflogi llai na 250 o bobl ac sydd â throsiant blynyddol heb fod yn fwy nag EWR 50 miliwn (y Comisiwn Ewropeaidd, 2014).*

2. Methodoleg

2.1. Cynllunio a Datblygu'r Astudiaeth Ymchwil

Cynlluniwyd y cwestiynau'n benodol i ddirnad cyflwr y diwydiant a helpu i nodi sectorau lle mae cyfleoedd am dwf a datblygiad. Gofynnwyd am wybodaeth y cwmnïau i gadarnhau cyswllt uniongyrchol, fel y gellid cysylltu â'r cwmni pe byddai cyfle busnes yn codi.

Cafodd y cwmnïau eu grwpio yn ôl categori cynnyrch BRC er mwyn i FIW a Llywodraeth Cymru dargedu cwmnïau ar gyfer digwyddiadau a hyfforddiant yn y dyfodol fel cynadleddau cynnyrch llaeth neu weithdai pobi. I bennu natur pob cwmni, gofynnwyd i bob busnes gadarnhau prif ddiben ei fusnes (e.e. cyfanwerthwr/gweithgynhyrchwr), ei statws ardystio a'r sianeli a gyflenwir ganddo. Drwy bennu trosiant blynyddol a niferoedd cyflogeion pob busnes dros y pum mlynedd ddiwethaf, mae'n bosibl dangos maint y cwmni, yn seiliedig ar ddiffiniadau bandiau maint y Comisiwn Ewropeaidd, yn ogystal â chyfanswm twf neu ostyngiad y diwydiant i gyfrannu at dargedau'r llywodraeth.

Er mwyn gwerthuso arloesedd cynhyrchion, gofynnwyd cwestiynau am nifer y cynhyrchion presennol a nifer y cynhyrchion sydd ar y gweill, gyda'r bwriad o amlygu twf mewn cynhyrchion newydd ac uchelgeisiau'r cwmni.

Yn olaf, gwerthuswyd gweithgarwch allforio, mewnfuddsoddi a gallu i helpu FIW a Llywodraeth Cymru i nodi rhwystrau a mynd i'r afael â hwy a chefnogi cyfleoedd am dwf.

2.2. Protocol Casglu Data

Mae'r arolwg yn seiliedig ar raglen ymchwil fawr a gynhaliwyd gan y canolfannau bwyd ym Mhrifysgol Fetropolitan Caerdydd a Choleg Menai, Grŵp Llandrillo Menai. Dosbarthwyd llythyr gwybodaeth i safleoedd prosesu bwyd a diod i hybu ymwybyddiaeth, gyda'r bwriad o gael cynifer o ymatebion â phosibl. Cysylltodd y canolfannau â 779 o gwmnïau bwyd a diod yn rhan o arolwg gweithgynhyrchu bwyd a diod a datblygwyd dull dau gyfnod o gasglu data. Er mwyn cymell ac annog cwmnïau i gymryd rhan, rhoddwyd gwybod i bob busnes y byddai'n cael ei gynnwys, pe byddai'n cwblhau'r arolwg, mewn Cyfeiriadur Bwyd a Diod Cymru wedi'i gynhyrchu gan Ganolfan ZERO2FIVE y Diwydiant Bwyd.

Roedd methodoleg yr arolwg yn cynnwys dau gyfnod casglu data:

Y cyfnod cyntaf: Galwad ffôn cychwynnol i bennu gwybodaeth sylfaenol am y busnes fel manylion cyswllt, ardystiad a chategori'r cynnyrch. Yn ystod y cyfnod hwn, casglwyd data am y cwmni yr oedd yr ymatebwr yn debygol o'i wybod heb gyfeirio at ddogfennaeth bellach. Cynhaliwyd y cyfnod cyntaf gan gwmni ymchwil allanol, a gynhaliodd gyfweliadau ffôn a Rheolwyr Gyfarwyddwyr.

Yr ail gyfnod: Arolwg ar-lein neu alwad ffôn dilynol i gael data mwy penodol gan roi mwy o amser i'r ymatebwr gynllunio a chyfeirio at y ffynonellau perthnasol o wybodaeth e.e. cyfrifon y cwmni. Yn ystod yr ail gyfnod, casglwyd data busnes manylach fel trosiant, niferoedd cyflogeion a gweithgarwch allforio.

2.3. Maint Sampl

I sicrhau bod y canlyniadau'n cynrychioli diwydiant Bwyd a Diod Cymru, defnyddiodd FIC ZERO2FIVE ym Mhrifysgol Fetropolitan Caerdydd ei chronfa ddata o gysylltiadau i'r holl weithgynhyrchwyr bwyd a diod yng Nghymru. Roedd yn hanfodol fod y data hefyd yn gynrychiadol ledled holl ranbarthau Cymru ac felly defnyddiodd y ganolfan ym Mhrifysgol Fetropolitan Caerdydd ei chanolfan bartner yng Ngholeg Llandrillo Menai i gael gwybodaeth am gwmnïau yng Ngogledd Cymru.

Yn ystod y cyfnod cyntaf, cysylltwyd â chyfanswm o 779 o weithgynhyrchwyr, cynhyrchwyr a phrosesyddion bwyd a diod o'r gronfa ddata. O'r 779 o gysylltiadau, gwrthododd 137 gymryd rhan yn yr arolwg a dywedodd 21 arall eu bod yn fodlon cymryd rhan yn y cyfnod cyntaf yn unig ac felly ni chysylltwyd â hwy yn rhan o'r ail gyfnod. Ni chafwyd ymateb i'r arolwg gan weddill y rheini y cysylltwyd â hwy. Yn ystod y cyfnod cyntaf, dychwelwyd 174 o ymatebion i gyd, a oedd yn gywerth â 22 % o gyfradd ymateb.

Cynhaliwyd yr ail gyfnod drwy gynhyrchu arolwg ar-lein (gan ddefnyddio'r arf arolwg ar-lein, SurveyMonkey) neu drwy alwad ffôn dilynol, a ddychwelodd 108 o ymatebion, a oedd yn gywerth â 14 % o gyfradd ymateb (o'r 174 o ymatebwyr o'r cyfnod cyntaf, parhaodd 108 i ail gyfnod yr arolwg).

2.4. Dadansoddi'r data

Cynhaliwyd yr holl ddadansoddiadau data disgrifiadol gan ddefnyddio Microsoft Excel 2010.

Nod yr arolwg oedd cyflenwi amrywiaeth o feincnodau i'r sector er mwyn mesur perfformiad yn y dyfodol.

3. Y Prif Ganfyddiadau

3.1. Gwybodaeth am y Cwmnïau

3.1.1. Categoreiddio Cynnyrch

Yn hanesyddol, ystyriwyd bod Cymru'n wlad sy'n bennaf yn cynhyrchu cig oen, cig eidion a chynnyrch llaeth. Fodd bynnag, y tu hwnt i gât y fferm, mae proffil y sector bwyd a diod yn cymhlethu tipyn. Roedd yr arolwg yn ceisio adnabod y categorïau cynnyrch, sy'n sbardunau allweddol i'r economi yng Nghymru. Er mwyn nodi hyn, cafodd y cynhyrchion eu cydredeg â'r 18 o gategorïau cynnyrch a nodwyd gan Safon Fyd-eang BRC ar gyfer Diogelwch Bwyd.

Gofynnwyd i bob busnes adnabod y categori BRC a oedd yn disgrifio orau ei amrywiaeth o gynnyrch. Er bod 174 o fusnesau i gyd wedi cymryd rhan yn y cyfnod cyntaf, cafwyd cyfanswm o 344 o atebion am fod cwmnïau'n cynhyrchu cynhyrchion dros nifer o gategorïau. Pobi oedd y categori mwyaf (24 %), ac yna cynnyrch llaeth (20 %) a chig coch amrwd (19 %). Olewau a brasterau oedd y categori cynnyrch lleiaf (1 %).

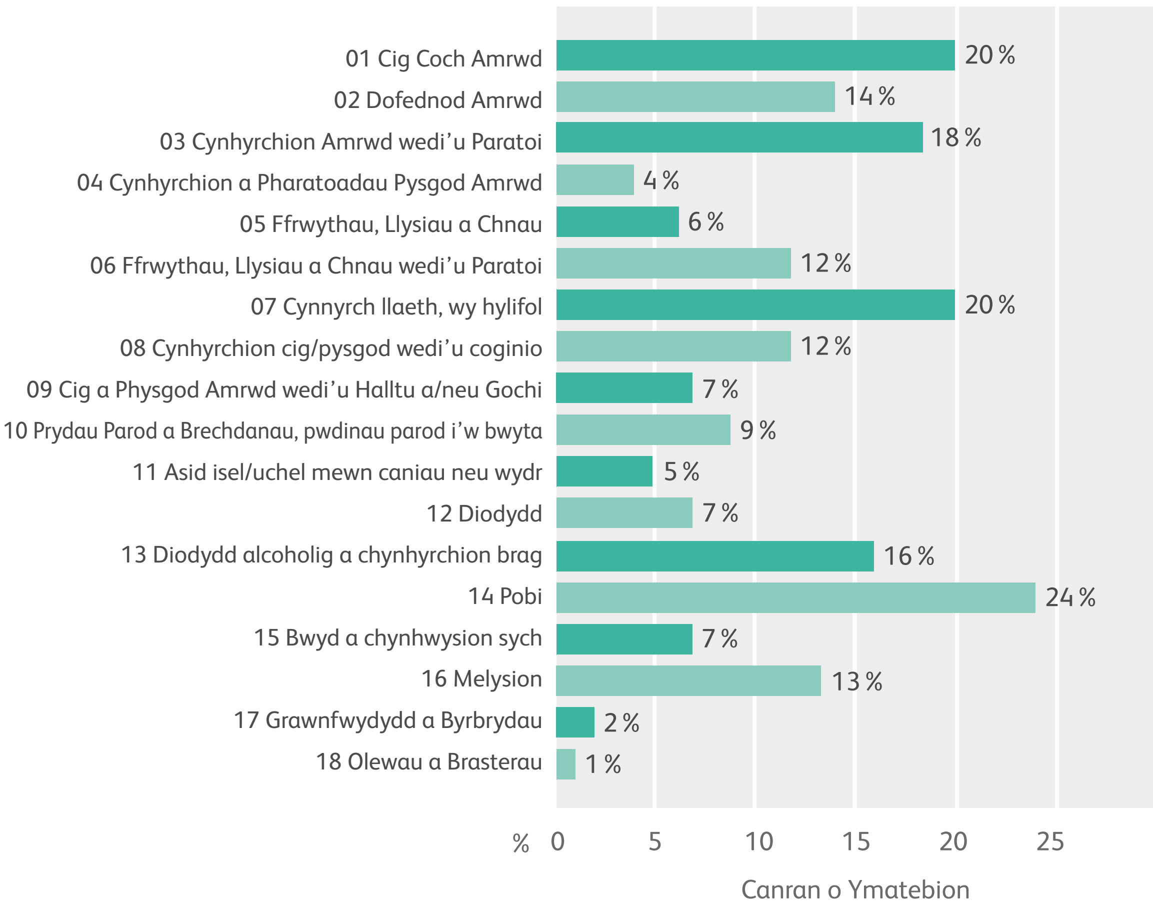

Figure 1. Nifer y cwmnïau a grybwyllodd pob categori BRC yr oeddent yn perthyn iddo (*n*=174)
DS* Roedd y cwestiwn hwn yn caniatáu atebion lluosog ac felly 344 oedd cyfanswm yr ymatebion

3.1.2. Ardystio

Gofynnwyd i'r busnesau nodi pa ardystiad(au) a gyflawnwyd ganddynt. Cymerodd 168 o gyfranogwyr ran yn y cwestiwn hwn i gyd, gan nodi cyfanswm o 178 o ardystiadau (am fod gan rai safleoedd fwy nag un ardystiad). O'r 168 o gyfranogwyr, dywedodd 61 % nad oedd ganddynt unrhyw ardystiad, a BRC (12 %), SALSA (9 %) a Chymdeithas y Pridd (7 %) oedd y mwyaf cyffredin. Roedd gan nifer o'r busnesau (3 %) statws Dynodiad Daearyddol Gwarchodedig (PGI) neu Wasanaethau Hyfforddiant Cymorth ac roedd gan 2 % ardystiadau'r Sefydliad Safoni Rhyngwladol (ISO) neu nid oeddent yn gwybod a oedd gan y cwmni unrhyw ardystiadau. O weddill yr ymatebion, roedd gan 1 % statws Enw Tarddiad Gwarchodedig (PDO) ac roedd gan lai nag 1 % ardystiad Safonau Bwyd Rhyngwladol (IFS) neu'r Ffederasiwn Bwyd Organig (OFF).

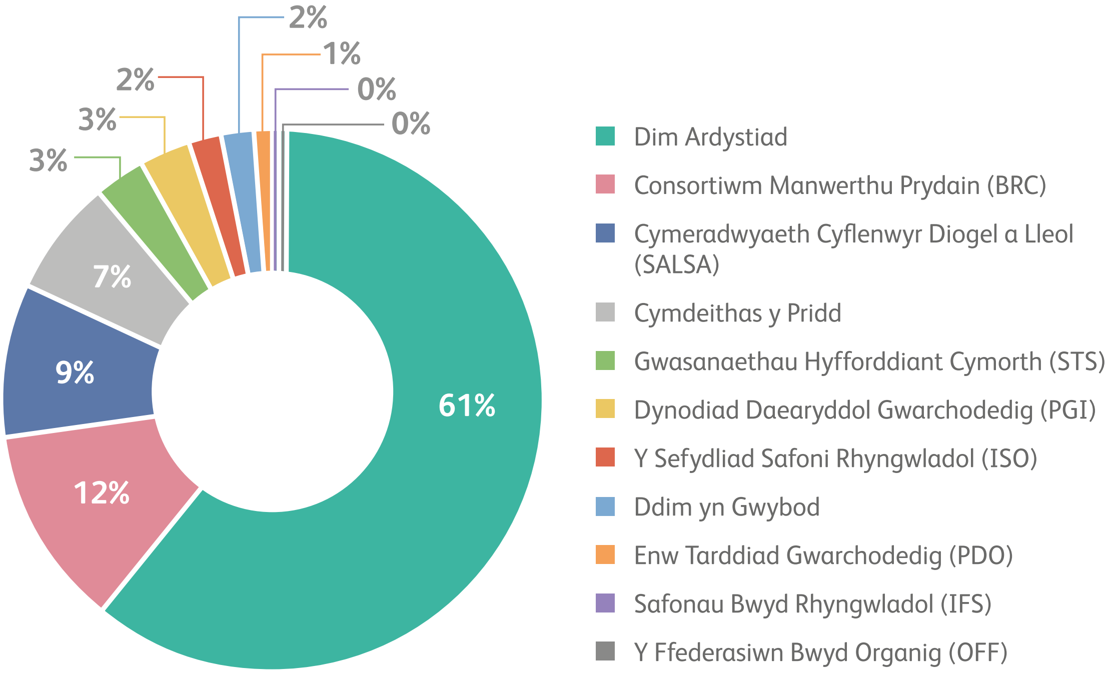

Ffigur 2. Nifer y cwmnïau a ddywedodd fod ganddynt ardystiad (*n*= 168)
D.S.* Roedd y cwestiwn hwn yn caniatáu atebion lluosog ac felly cafwyd 178 o ymatebion i gyd

3.1.3. Cyfathrebu

Mae'n hanfodol cyfathrebu'r brand â'r defnyddiwr i sicrhau bod busnesau'n ffynnu mewn hinsawdd gystadleuol. Yn sgil cyflwyno amryw gyfryngau cymdeithasol, mae'r ffyrdd y gall busnesau gysylltu â'r defnyddiwr ar raddfa fyd-eang wedi datblygu ymhellach. Mae cyfryngau cymdeithasol yn fodd o ddynoli busnesau'n fwy, gan gynnig mwy o adnabyddiaeth i frand, ffyddlondeb i frand a chyfraddau sgwrs uwch i gwsmeriaid newydd. O ystyried bod rhan fwyaf y cyfryngau cymdeithasol poblogaidd yn rhad ac am ddim, gellir ystyried eu bod ymhlith y prif arfau marchnata. Drwy bennu nifer y busnesau sy'n defnyddio gwefan neu gyfryngau cymdeithasol, gellid helpu i nodi unrhyw botensial i ddatblygu'r farchnad.

Soniodd mwyafrif (90 %) y cwmnïau bwyd a diod yng Nghymru eu bod yn berchen ar wefan. Roedd gan fwy na thraean o'r cwmnïau gyfrifon Facebook (38 %) neu Twitter (36 %). Dywedodd 2 % eu bod wedi defnyddio cyfryngau cymdeithasol eraill ac nid oedd 10 % yn defnyddio dim o gwbl.

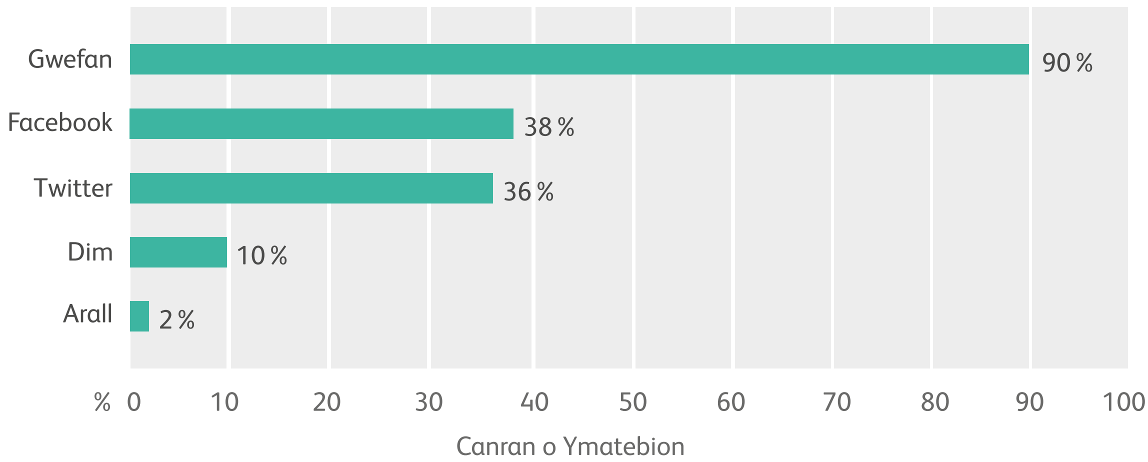

Ffigur 3. Y ganran o gwmnïau sy'n berchen ar wefan neu gyfrifon cyfryngau cymdeithasol (*n*= 177)

Mae arloesi mewn effeithlonrwydd gweithredol, datblygu marchnata a chynhyrchion newydd yn gydrannau hanfodol ar gyfer twf yn y sector.

3.2. Gwybodaeth Fasnachu

3.2.1. Trosiant

Cafwyd trosiant blynyddol yn ystod cyfnod 2010-2014 ar gyfer 108 o fusnesau. Dewisodd mwyafrif y busnesau restru'r wybodaeth hon yn gyfrinachol. Dywedodd rhai cwmnïau hefyd nad oeddent eto wedi gorffen eu cyfrifon ar gyfer 2014 a dywedodd lleiafrif bychan hefyd nad oeddent wedi gorffen eu cyfrifon ar gyfer 2013. Cafodd yr ymatebion eu grwpio'n bedwar categori yn ôl diffiniadau meintiau busnes y Comisiwn Ewropeaidd.

Yn ystod 2014, nodwyd bod 98 % o fusnesau'n ficrofusnesau'n neu BBaCh ar sail eu trosiant ac, yn ystod 2010-2014, gellir gweld gostyngiad yn nifer y microfusnesau a chynnydd yn nifer y busnesau bach. Gallai hyn fod yn arwydd o dwf mewn trosiant i'r diwydiant. Gwelwyd cynnydd yn nifer y cwmnïau mawr yn ystod cyfnod 2013-2014.

Categori busnes yn ôl trosiant*	2010	2011	2012	2013	2014
	(n=45)	(n=44)	(n=47)	(n=47)	(n=43)
€0-2 miliwn (Micro)	82 %	84 %	83 %	87 %	77 %
€2-10 miliwn (Bach)	11 %	9 %	11 %	6.5 %	14 %
€10-50 miliwn (Canolig)	7 %	7 %	6 %	6.5 %	7 %
>€50 miliwn (Mawr)	0 %	0 %	0 %	0 %	2 %

*Wedi'u categoreiddio yn unol â diffiniad y Comisiwn Ewropeaidd o faint busnes

Tabl 1. Nifer canrannol y busnesau sy'n perthyn i bob band maint yn ôl eu trosiant blynyddol, 2010-2014

3.2.2. Niferoedd Cyflogeion

Cafwyd gwybod niferoedd y cyflogeion yng nghyfnod 2010-2014 ar gyfer 108 o fusnesau. Fodd bynnag, byddai hyn yn amrywio o'r naill flwyddyn i'r llall, oherwydd ffurfio a chau rhai busnesau a phenderfynodd nifer o fusnesau gadw'r wybodaeth hon yn gyfrinachol. Cafodd yr ymatebion eu grwpio'n bedwar categori yn seiliedig ar ddiffiniadau'r Comisiwn Ewropeaidd o feintiau busnes.

Canfuwyd, yn ystod 2014, fod 99 % o'r busnesau a ymatebodd wedi'u dosbarthu'n ficrofusnesau i BBaCh ar sail niferoedd cyflogeion. Yn ystod y cyfnod, cynyddodd nifer y busnesau bach a chanolig a gostyngodd nifer y microfusnesau. Gallai'r canfyddiad hwn nodi bod nifer y cyflogeion ym mhob busnes yn tyfu'n gyflymach na'r trosiant, ond rhaid pwysleisio y gallai ffactorau eraill hefyd ddylanwadu ar hyn fel gwahaniaeth mewn maint sampl. Nid oedd unrhyw dwf yn nifer y cwmnïau mawr.

Categori busnes yn ôl niferoedd cyflogeion*	2010	2011	2012	2013	2014
	(n=66)	(n=66)	(n=65)	(n=69)	(n=70)
0-10 (Micro)	79 %	76 %	77 %	73 %	70 %
11-50 (Bach)	15 %	17 %	20 %	20 %	20 %
51-250 (Canolig)	5 %	6 %	1.5 %	6 %	9 %
>250 (Mawr)	1 %	1 %	1.5 %	1 %	1 %

*Wedi'u categoreiddio yn ôl diffiniad y Comisiwn Ewropeaidd o faint busnes

Tabl 2. Nifer canrannol y busnesau sy'n perthyn i bob band maint yn ôl nifer y cyflogeion a gyflogir ganddynt, 2010-2014

3.2.3. Llwybr Cyflenwi

Nodwyd mai'r sianeli masnachu a ddefnyddid gan yr holl fusnesau oedd cyfanwerthu, manwerthu (mawr), manwerthu (arall) neu wasanaeth bwyd. Roedd manwerthu (mawr) yn cwmpasu prif archfarchnadoedd y DU, sef Tesco, Asda, Sainsbury's, Morrisons, Waitrose, Co-operative, Aldi a Lidl. Roedd manwerthu (arall) yn cynnwys yr holl fanwerthwyr eraill a werthai'n uniongyrchol i'r defnyddiwr. Diffinnir gwasanaeth bwyd fel y diwydiant sy'n berthnasol i wneud, cludo neu werthu bwydydd wedi'u paratoi i fwytai, gwestai, ysgolion, caffis ac unrhyw wasanaethau arlwyo eraill.

Nodwyd mai manwerthu (arall) oedd y sianel fwyaf poblogaidd, a 77 % o ymatebwyr yn cyflenwi manwerthwyr eraill. Roedd 48 % o fusnesau'n cyflenwi cyfanwerthu, a 50 % pellach yn cyflenwi gwasanaethau bwyd. Canfuwyd mai manwerthu (mawr) oedd y sianel leiaf poblogaidd, a dim ond 21 % o fusnesau'n cyflenwi'r manwerthwyr mwy, sy'n rhannol yn adlewyrchu proffil yr ymatebwyr.

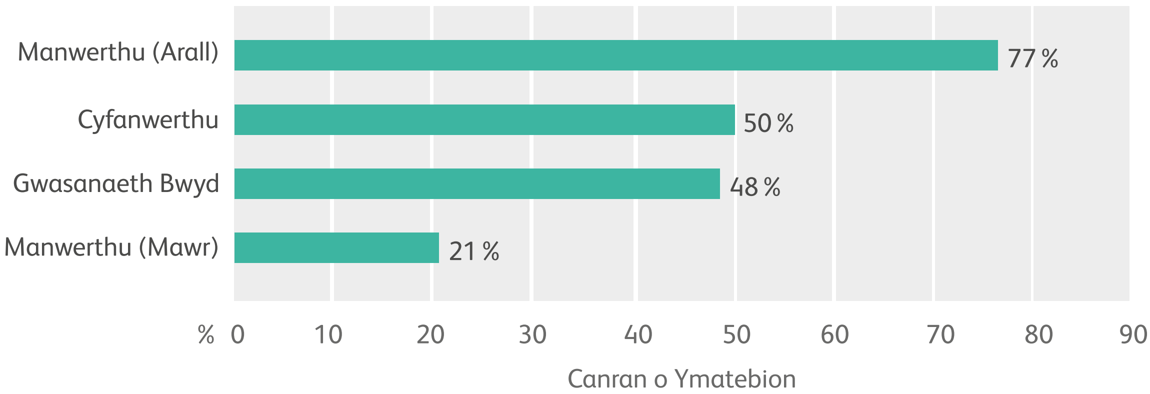

Ffigur 4. Y ganran o gwmnïau sy'n cyflenwi cyfanwerthu, manwerthu (mawr), manwerthu (arall) a gwasanaeth bwyd (*n*= 155)
D.S.* Roedd y cwestiwn hwn yn caniatáu atebion lluosog ac felly 304 oedd cyfanswm yr ymatebion

3.2.4. Cyflenwi'r Sector Cyhoeddus

Un o'r agweddau mwyaf sensitif ar ddatblygu'r gadwyn gyflenwi yw caffael a chyflenwi'r sector cyhoeddus. Arbedion maint, y gallu i gyflenwi ac ardystio diogelwch bwyd; dyna ychydig yn unig o'r ffactorau sy'n dylanwadu ar gaffael bwyd yn y sector cyhoeddus. Casglwyd cant o ymatebion ac nid oedd mwyafrif y busnesau, sef 63 %, yn cyflenwi'r sector cyhoeddus. Roedd 32 o ymatebion (o 100 o ymatebion) i'r cwestiwn ynghylch defnyddio trydydd parti. O'r 32 o ymatebion, mae 37 % yn cyflenwi'r sector cyhoeddus gan ddefnyddio cwmni trydydd parti. Cafwyd 78 o ymatebion am 'uchelgeisiau i gyflenwi'r sector cyhoeddus'. Er bod 64 % o'r ymatebwyr wedi dweud y byddai ganddynt ddiddordeb mewn cyflenwi'r sector cyhoeddus yn y dyfodol, dywedodd ychydig llai na chwarter (23 %) nad oedd diddordeb ganddynt a dywedodd 13 % nad oeddent yn gwybod.

I ddeall pa rwystrau a wynebir wrth gyflenwi'r sector cyhoeddus, holwyd barn pob cyfranogwr am y rhwystrau rhag cyflenwi'r sector cyhoeddus. Er bod 70 o gyfranogwyr i gyd wedi dewis ateb y cwestiwn hwn, roeddent yn cael dewis atebion lluosog a chasglwyd 75 o ymatebion i gyd. Nodwyd mai pris oedd y rhwystr mwyaf rhag cyflenwi'r sector cyhoeddus, gyda 47 % o ymatebion. Ystyriwyd mai diffyg gwybodaeth oedd yr ail rwystr mwyaf, gyda 27 % o ymatebion. Mae'n bwysig nodi bod rhai cyfranogwyr wedi sôn am ddiffyg gwybodaeth am y broses dendro a chyfleoedd cyflenwi. Ystyriwyd mai rhwystrau technegol oedd y trydydd rhwystr mwyaf, gyda 10 % o ymatebion. Enwodd 7 % o'r ymatebwyr 'Biwrocratiaeth' yn rhwystr, ynghyd â disgrifiadau digymell fel 'aneffeithlonrwydd' a 'mân reolau'. Roeddent hefyd yn credu bod cyrff sector cyhoeddus yn tueddu i ddefnyddio cyflenwyr o'r tu allan i Gymru. Dywedodd 3 % o'r ymatebwyr fod cludiant yn rhwystr.

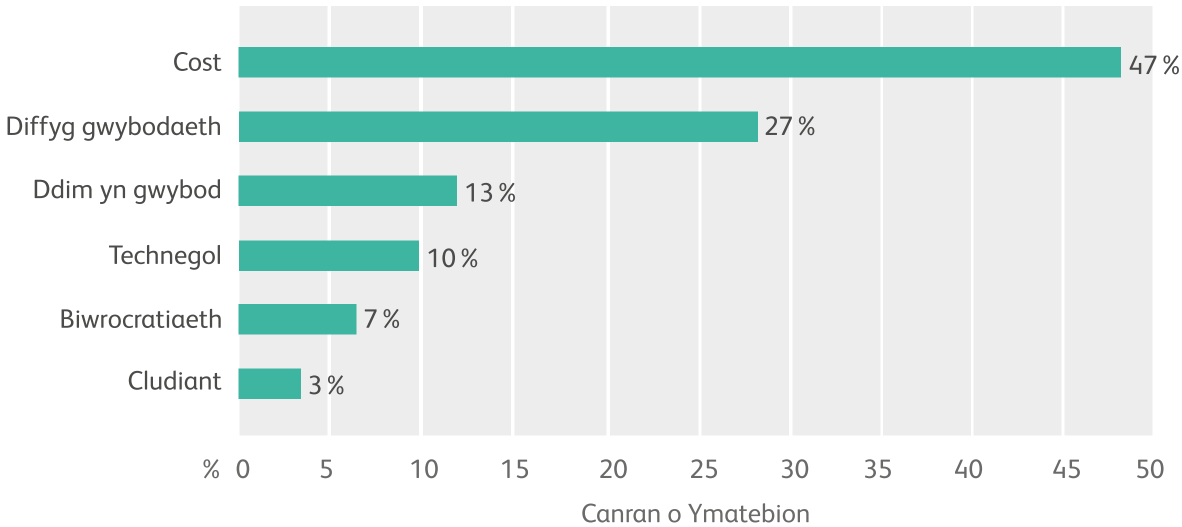

Ffigur 5. Rhwystrau amlwg rhag cyflenwi'r sector cyhoeddus (*n*= 70)

3.2.5. Logisteg

Yn ystod y blynyddoedd diwethaf, rhoddwyd cryn sylw i effaith cynhyrchu a dosbarthu bwyd a diod ar yr amgylchedd a bydd hwn yn parhau'n bwynt trafod perthnasol hyd y gellir ei ragweld.

Er mwyn deall trefniant logistaidd pob busnes, gofynnwyd i'r ymatebwyr nodi ym mha ddulliau y byddent yn dosbarthu eu cynhyrchion. Casglwyd 94 o ymatebion i gyd. Y dull mwyaf cyffredin a ddefnyddiwyd i ddosbarthu cynhyrchion oedd cludwr contract. Roedd contractau'n cynnwys gwasanaethau cludwr fel y Post Brenhinol (roedd 47 % o'r ymatebwyr yn defnyddio'r gwasanaethau hyn). Roedd tua chwarter o fusnesau, sef 26.5 %, yn defnyddio eu dulliau dosbarthu eu hunain ac roedd yr un gyfran, 26.5 %, o gwmnïau'n defnyddio'r ddau ddull dosbarthu.

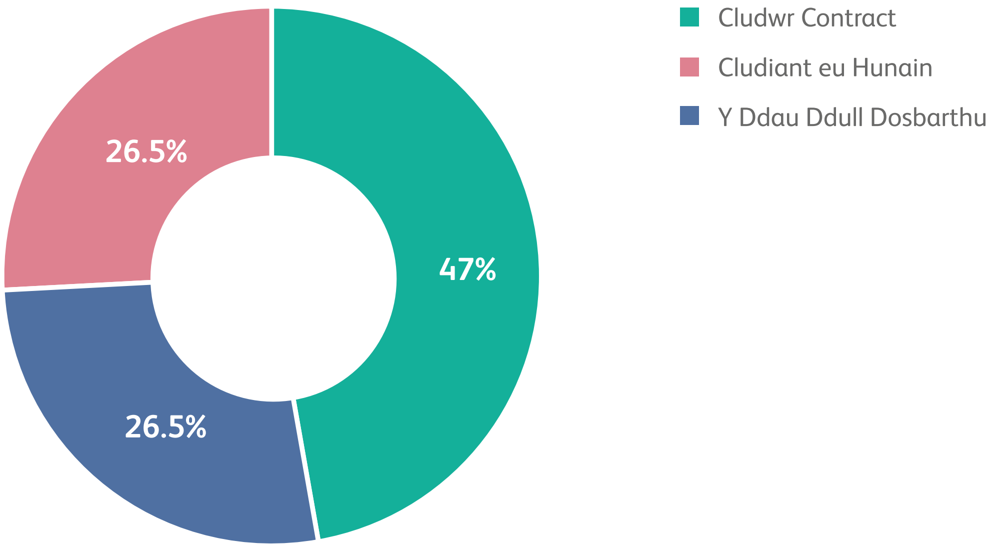

Ffigur 6. Y dulliau y dywedwyd bod cwmnïau'n dosbarthu eu cynnyrch (*n*= 94)

3.2.6. Perchenogaeth

Er mwyn deall sefydlogrwydd cwmnïau bwyd a diod yng Nghymru, mae'n bwysig deall proffil perchenogaeth, newidiadau perchenogaeth a'r rhesymau dros newid. Mae hyn yn helpu i adnabod tueddiadau, a allai effeithio ar niferoedd cyflogeion yn y sector.

Gofynnwyd i bob ymatebwr a oedd y busnes wedi newid perchenogaeth neu safle yn ystod y tair blynedd ddiwethaf. Atebodd 94 % 'naddo' i'r cwestiwn hwn. Roedd 6 % o'r ymatebwyr wedi newid perchenogaeth neu safle yn ystod y tair blynedd ddiwethaf.

3.2.7. Allforio

Er mwyn dirnad gweithgarwch allforio'r diwydiant, gofynnwyd i'r cyfranogwyr a oeddent yn allforio cynhyrchion y tu allan i'r DU ar hyn o bryd. Mae dros chwarter o'r ymatebwyr yn allforio y tu allan i'r DU ar hyn o bryd (27 %), a dywedodd gweddill yr ymatebwyr nad oeddent yn allforio (73 %).

Ar ôl pennu pa fusnesau a oedd yn allforio y tu allan i'r DU, gofynnwyd iddynt i ba ranbarthau maen nhw'n allforio. Roedd y cwestiwn hwn yn caniatáu atebion lluosog. Dywedodd mwyafrif yr ymatebwyr (89 %) eu bod yn allforio i Ewrop ar hyn o bryd. Yr ail gyrchfan allforio a grybwyllwyd fwyaf oedd Gogledd America, (37 %), ac yna Asia'n drydydd agos (30 %). Y cyfandiroedd yr allforiwyd iddynt leiaf oedd Ynysoedd y De (15 %), America Ladin (11 %) ac Affrica (7 %).

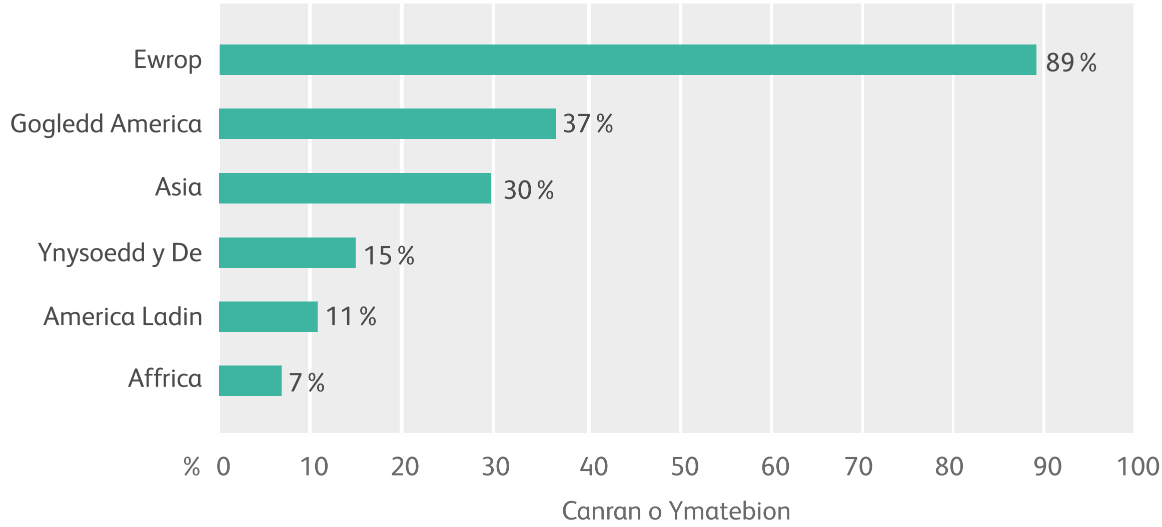

Ffigur 7. Y ganran o gwmnïau sy'n sôn eu bod yn allforio cynhyrchion i bob rhanbarth (*n*= 27)

Nododd y busnesau hefyd i ble y maent yn gobeithio allforio yn y dyfodol. Ymatebodd 45 o fusnesau i gyd. Fodd bynnag, roedd y cwestiwn hwn yn caniatáu atebion lluosog a chyfanswm yr ymatebion oedd 113. Dywedodd bron tri chwarter (73 %) yr hoffent allforio i Ewrop. Asia oedd y dewis mwyaf poblogaidd nesaf (53 %) ac yna Gogledd America (47 %) ac Ynysoedd y De (38 %). Dewiswyd America Ladin gan 29 % o gyfranogwyr yn gyrchfan allforio a dywedodd 11 % yr hoffent allforio i Affrica.

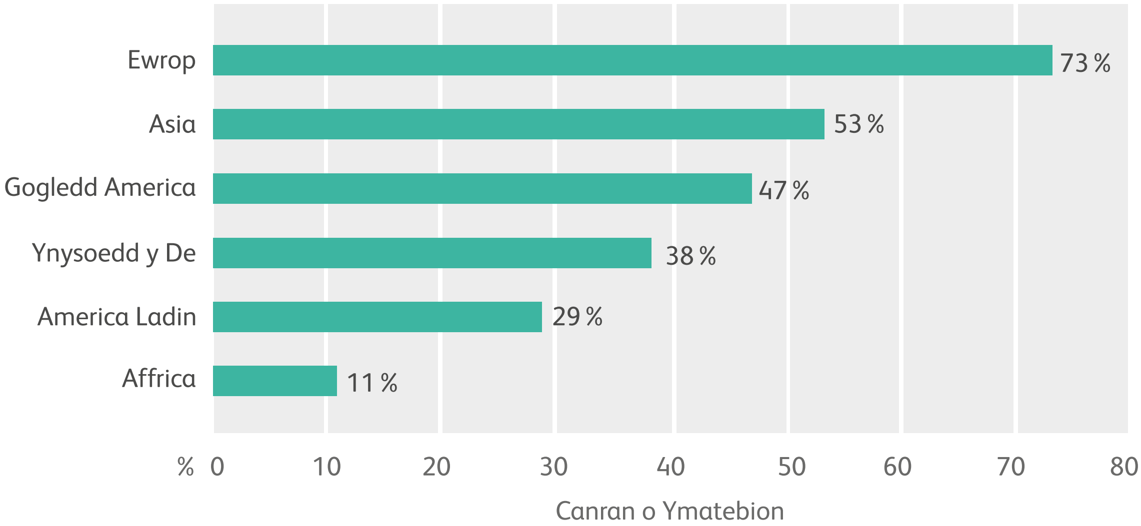

Ffigur 8. Y ganran o fusnesau a hoffai allforio i bob rhanbarth (*n*= 45)
D.S.* Roedd y cwestiwn hwn yn caniatáu atebion lluosog ac felly cyfanswm yr ymatebion oedd 113

Mae perfformiad gweithredol yn effeithio’n uniongyrchol ar elw cwmni, ond hefyd ar ddefnydd ynni a rheoli amgylcheddol yn y sefydliad.

3.3. Perfformiad Gweithredol

3.3.1. Cyrchu Deunydd Crai

Er mwyn hwyluso datblygiad masnach yng Nghymru, mae angen inni ddeall ymhle mae busnesau bwyd yn cyrchu deunyddiau crai.

Holwyd yr ymatebwyr a oeddent yn cyrchu deunyddiau crai y tu allan i'r DU. Atebodd 97 o fusnesau'r cwestiwn hwn i gyd. Dywedodd 54 % o fusnesau eu bod yn cyrchu deunyddiau crai o'r tu allan i'r DU a dywedodd 44 % nad ydynt yn cyrchu deunyddiau crai o'r tu allan i'r DU. Ni wyddai 2 % o'r busnesau o ble y byddent yn cyrchu eu deunyddiau crai.

O'r rheini a ddywedodd eu bod yn cyrchu deunyddiau crai o'r tu allan i'r DU, gofynasom wedyn iddynt nodi o ba gyfandir y byddent yn cyrchu deunyddiau. Er bod 52 o ymatebwyr wedi dweud eu bod yn cyrchu deunyddiau crai o'r tu allan i'r DU, roedd y cwestiwn hwn yn caniatáu mwy nag un ateb am fod rhai busnesau'n cyrchu eu deunyddiau o fwy nag un lle. Roedd 83 % yn cyrchu deunyddiau crai o Ewrop. Yr ail leoliad mwyaf cyffredin ar gyfer cyrchu deunyddiau crai oedd Asia, (27 %). Y trydydd man mwyaf poblogaidd oedd Gogledd America (13 %), ac yna'n agos wedyn Ynysoedd y De, (12 %), America Ladin, (10 %) ac Affrica, (8 %).

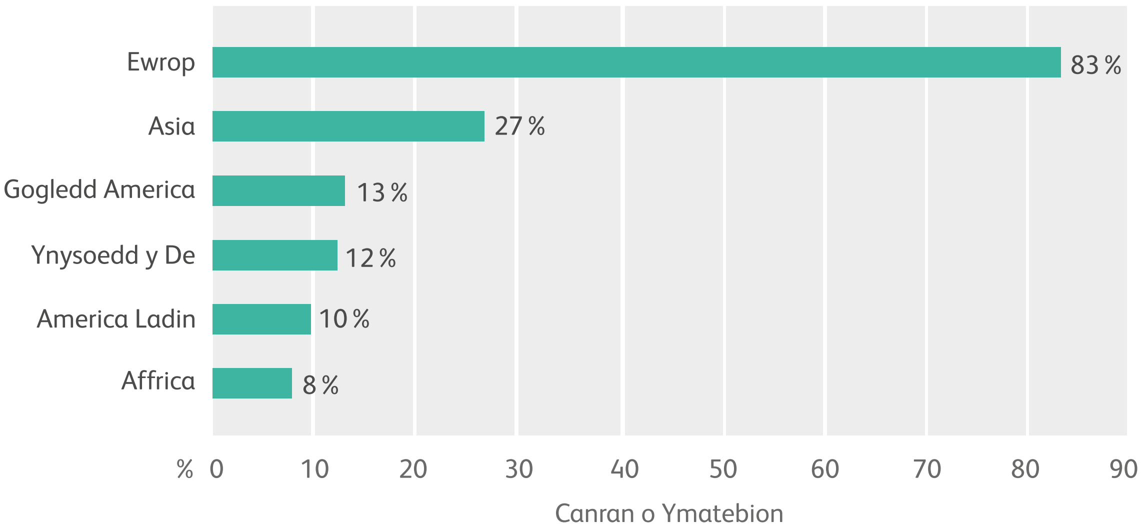

Ffigur 9. Y ganran o gwmnïau sy'n sôn eu bod yn cyrchu deunyddiau crai o bob rhanbarth (*n*= 52)
D.S.* Roedd y cwestiwn hwn yn caniatáu atebion lluosog ac felly 79 oedd cyfanswm yr ymatebion

3.3.2. Gallu

Sonnir yn aml am ddiffyg gallu yn y sector yn rhwystro masnach. I ddeall sefyllfa'r diwydiant, o ran gallu gweithredu, holwyd pob busnes a oedd yn credu ei fod yn gweithredu hyd eithaf ei allu. Cyfanswm yr ymatebion a gasglwyd ar gyfer y cwestiwn hwn oedd 101. Dywedodd tua thri chwarter, sef 78 %, nad oeddent yn gweithredu hyd eithaf eu gallu. Dywedodd y lleiafrif, 22 %, eu bod yn gweithredu hyd eithaf eu gallu.

Yna, holwyd y rheini a ddywedodd nad oeddent yn gweithredu hyd eithaf eu gallu i ba ganran o allu llwyr yr oeddent yn gweithredu ar hyn o bryd. Bu 66 o fusnesau i gyd yn manylu ar eu gallu canrannol cyfredol, ac felly cafwyd 88 o ymatebion i gyd, gan gynnwys y rheini a ddywedodd eu bod yn gweithredu hyd eithaf eu gallu. Dywedodd tua 14 % o fusnesau eu bod yn credu eu bod yn gweithredu yn chwartel uchaf eu llwyr botensial. Y dewis mwyaf cyffredin oedd y trydydd chwartel, rhwng 51 a 75 %, gyda thua 33 % o fusnesau. Dywedodd tua chwarter o'r busnesau (24 %) eu bod yn gweithredu hyd 26-50 % yn unig o'u gallu. Credai canran fechan (4 %) eu bod yn gweithredu yn y chwartel isaf.

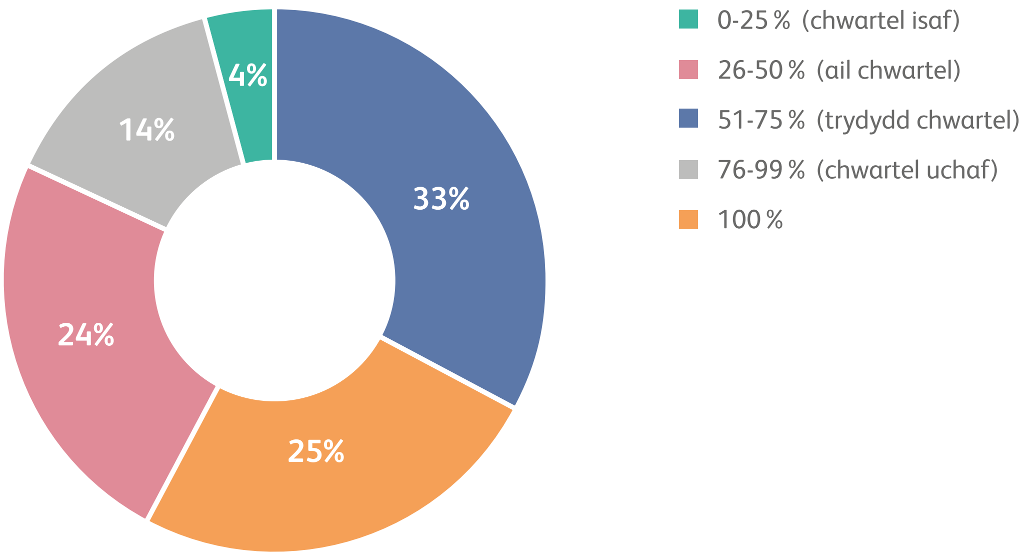

Ffigur 10. Y ganran o'u gallu y cred y busnesau eu bod yn gweithredu iddi (*n*= 66)

3.3.3. Nifer y Cynhyrchion

Mae gwaith gan Ganolfannau Bwyd FIW yn aml wedi datgelu aneffeithlonrwydd prosesu sy'n cael ei greu gan ystod amrywiol o gynhyrchion. Gall amrywiaeth fawr o gynhyrchion arwain at rediadau cynhyrchu byrion, gan lanhau'r llinell brosesu rhwng y rhediadau olynol.

I ganfod sefyllfa gyfredol y busnes, gofynnwyd i'r ymatebwyr sawl cynnyrch sydd ganddynt ar hyn o bryd yn y farchnadfa. Casglwyd 93 o ymatebion i gyd. Roedd gan y rhan fwyaf o fusnesau (62.4 %) 0-25 o gynhyrchion yn y farchnadfa. Dywedodd tua 19.4 % fod ganddynt 26-50 o gynhyrchion yn y farchnadfa. Roedd gan ganran fechan fwy na 50 o gynhyrchion yn y farchnadfa, dywedodd 3.2 % fod ganddynt 51-75 o gynhyrchion, a 5.4 % fod ganddynt 76-100 o gynhyrchion. Roedd gan un y cant 101-125 o gynhyrchion ac roedd 126-150 o gynhyrchion gan 2.25 %. Roedd gan tua 2.15 % o fusnesau naill ai 151-175, 176-200 neu >200 o gynhyrchion ar gael yn y farchnadfa fesul un.

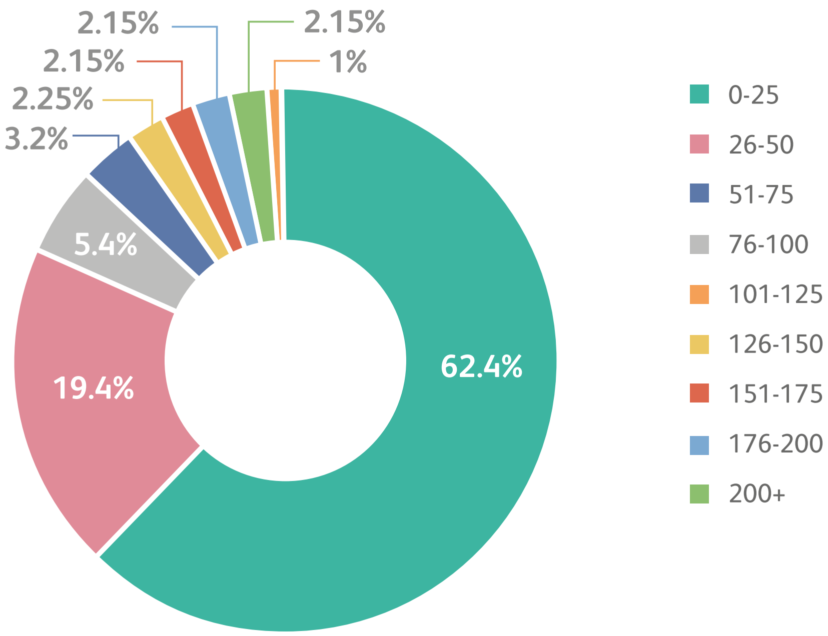

Ffigur 11. Nifer y cynhyrchion sydd gan bob busnes, mae'n debyg, yn y farchnadfa (*n*= 93)

3.3.4. Costiadau

Caiff cynnyrch ei gostio fel arfer cyn ei lansio. Fodd bynnag, yn sgil cyflymder y sector gweithgynhyrchu ac ansefydlogrwydd prisiau deunydd crai, gall costiadau fod yn anghywir yn fuan, ac mae hyn yn arwain at lai o reolaeth ar elw/colledion a gynhyrchir yn ystod y broses weithgynhyrchu. Gofynnwyd i'r cyfranogwyr a oedd ganddynt gostiadau ar gyfer eu holl gynhyrchion ac ymatebodd 97 i'r cwestiwn hwn. Dywedodd ychydig dros dri chwarter, 77.3 %, fod ganddynt gostiadau i'w cynhyrchion i gyd, a dywedodd 12.3 % nad oedd costiadau ganddynt. Dywedodd y gweddill, sef 10.3 %, nad oeddent yn gwybod a oedd ganddynt gostiadau ai peidio.

Gofynnwyd wedyn i'r ymatebwyr a oedd y costiadau wedi'u hadnewyddu yn ystod y 12 mis diwethaf. Cafwyd 80 o ymatebion i gyd i'r cwestiwn hwn a dywedodd llai na thri chwarter, sef 72.5 %, fod eu costiadau wedi'u hadnewyddu. Dywedodd y 27.5 % arall nad oedd eu costiadau wedi'u hadnewyddu.

3.3.5. Datblygu Cynnyrch Newydd

Yn y sector bwyd a diod, mae cysylltiad annatod rhwng twf busnes a datblygu cynnyrch newydd. Mae gweithgarwch yn y ddisgyblaeth hon yn ddangosydd da o reoli arloesedd yn y busnes. Er mwyn dirnad pa mor arloesol yw'r busnes, holwyd y cwmnïau sawl cynnyrch yr oeddent wedi'i ddatblygu, a gyrhaeddodd y farchnadfa yn y flwyddyn ariannol flaenorol. Cafwyd 87 o ymatebion i gyd, a dywedodd 82 o'r rhain (sef 94 %) eu bod wedi lansio 0-10 o gynhyrchion yn ystod y flwyddyn flaenorol. Dywedodd 2 % o gyfranogwyr eu bod wedi lansio 11-20 o gynhyrchion ac 1 % yr un o gyfranogwyr ar gyfer lansio 21-30, 31-40 a 61-70 o gynhyrchion. Ni ddywedodd yr un cyfranogwr ei fod wedi rhyddhau 41-50 na 51-60 o gynhyrchion yn ystod y flwyddyn ariannol flaenorol.

Gofynnwyd wedyn i'r ymatebwyr sawl cynnyrch a oedd ar y gweill ar hyn o bryd. Casglwyd 88 o ymatebion i gyd i'r cwestiwn hwn. Roedd gan ychydig dros hanner (53.4 %) y busnesau 1-5 o gynhyrchion ar y gweill. Dywedodd 28.4 % o'r busnesau nad oedd unrhyw gynhyrchion ganddynt ar y gweill. Roedd 6-10 o gynhyrchion ar y gweill gan ryw 7.9 % , ac yna roedd 3.4 % yn datblygu 11-15 o gynhyrchion a 3.4 % yn datblygu 16-20 o gynhyrchion. Gwelwyd y canrannau isaf ar gyfer nifer mwyaf y cynhyrchion, gydag 1.1 % o'r busnesau'n cynhyrchu 21-25, 26-30 neu 36-40 o gynhyrchion. Nid oedd gan yr un cwmni 31-35 o gynhyrchion ar y gweill.

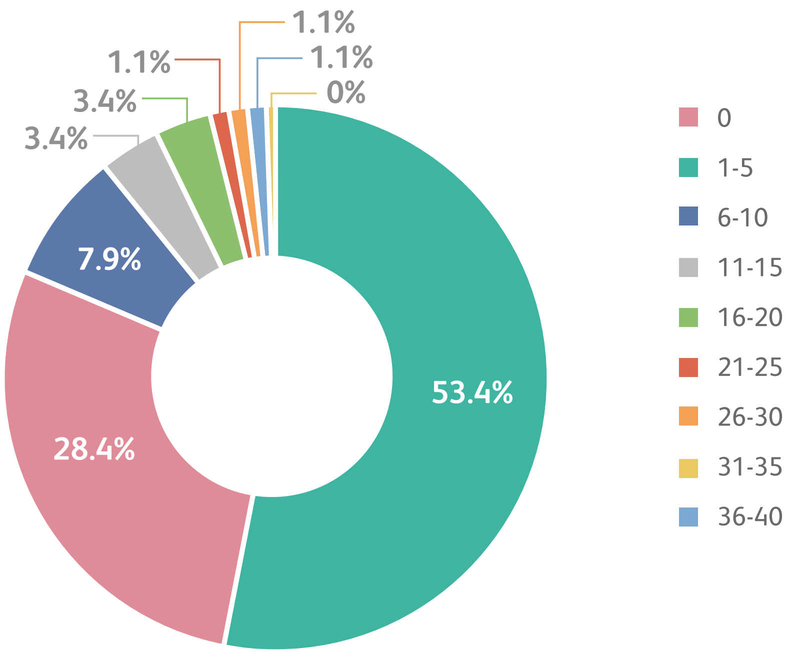

Ffigur 12. Nifer y cynhyrchion y dywedodd pob busnes fod ganddo ar y gweill ar hyn o bryd (*n*= 88)

3.3.6. Ail-frandio

Profwyd bod datblygu brand a dylunio deunydd pacio yn ffactor dynamig yn llwyddiant cynhyrchion bwyd a diod ac, o ganlyniad, busnesau bwyd a diod. Mae cwmnïau llwyddiannus yn mynd ati’n rheolaidd i ddiweddaru delwedd y brand a’r deunydd pacio cysylltiedig.

O’r 88 o ymatebion, nid oedd tua dau o bob tri (65 %) wedi ail-frandio yn ystod y 3 blynedd ddiwethaf ac nid oeddent yn bwriadu ail-frandio yn y dyfodol agos. Am fod brandio’n elfen mor bwysig o fusnesau bwyd a diod llwyddiannus, mae’n bwysig nad yw busnesau’n llaesu dwylo ac yn gadael i’w brand golli perthnasedd.

Er bod ail-frandio’n gallu bod yn ddrud, gellid ei ystyried yn ffactor wrth werthuso pa mor arloesol yw cwmni. Mae 35 % o’r cwmnïau wedi ail-frandio yn ystod y tair blynedd ddiwethaf neu’n bwriadu gwneud hynny yn y dyfodol.

4. Cyfeiriadau

Y Comisiwn Ewropeaidd. (2014, Rhagfyr 5). *What is a SME?*
Wedi'i adalw Ionawr 2015, o'r Comisiwn Ewropeaidd:
ec.europa.eu/growth/smes/business-friendly-environment/sme-definition/index_en.htm

Y Swyddfa Ystadegau Gwladol. (2014). *UK Business: Activity, Size and Location.*

Y Ffederasiwn Bwyd a Diod. (2014). *The UK Food and Drink Industry:*
A 20/20 Vision for Growth: **www.fdf.org.uk/2020_growth_vision.aspx**

Llywodraeth Cymru. (2014). Tuag at Dwf Cynaliadwy:
Cynllun Gweithredu ar gyfer y Diwydiant Bwyd a Diod 2014-2020:
gov.wales/docs/drah/publications/140611actionplanforfoodanddrinken.pdf